

## A Study on Title of Children and Teenagers War Stories (the sixties and seventies)

Sayyede Sare Salehi Sadati \*  
Sayyed Mohammad Rastgoofar \*\*  
Mohammadreza Yosefi\*\*\*  
Fateme Sadat Taheri\*\*\*\*

### Abstract

The study of title is the most important element in semiology. The reader enters into the next through title and gets help from it to understand. To analyze the construction and the content of story we need to have some investigation on title of it.

Title has three different roles in the whole story; 1) It is as a sticker of story and it clarifies the feature of the story. 2) It has as an allegoric and symbolic role and the reader can get into the world of story through that. 3) It helps to figure the messages of story out. Categorization and the study of titles of war story in children and teenagers literature is one of the applicable approaches in story writing and processing the current study.

Paying attention to the factors in choosing the titles of analyzing the construction including children and teenagers stories can help a lot. Titles are different in their simplicity or being compound or mental cases. The titles of stories in 60s are simpler. But being away of the war, we can see more compound and poetic titles. Sometimes the titles of stories especially in 60s are statement. And through this you can find out the message and content of story.

The titles of stories are more identical rather than mental both in 60s and 70s. The mental titles refer to particular sites and real characters.

Some of the titles of children and teenagers stories are simple and consisted of one portion. This approach was more applied in 60s than 70s. Most of the names combinations were of two or more lexemes. This tip is usually emotional. This can indicate that the willingness of writers aimed to simplicity. That's because a child and teenager reader can get more relation with emotional actions.

Some story names are of just one statement. And the melody of the writers shows the simplicity of story is clear to readers; like existing the war lexemes in the title of story.

Intra-textual and extra-textual factors have great role in choosing the titles of stories. The items that introduce the features of story and supply the background for conversation and the main text are called intra-textual elements. These elements talk

\* Ph. D. Student of Persian Language and Literature, University of Kashan, Kashan, Iran

\*\* Associate Professor of Persian Language and Literature, University of Kashan, Kashan, Iran  
rastgoo14@yahoo.com

\*\*\* Associate Professor of Persian Language and Literature, University of Qom, Qom, Iran

\*\*\*\* Assistant Professor of Persian Language and Literature, University of Kashan, Kashan, Iran

Received: 25/11/2018

Accepted: 27/01/2019



about the features of text, topic and contents. The intra-textual factors which have great impact on war stories include numbers, things, themes, contents, characterization and imagery among which characterization and themes have had the greatest effect.

Characterization is the most important process of creation of a story. Some of naming procedures are in relation with the story characters. There are three type of characterization in investigated stories. Sometimes the character of story is human body, sometimes animal or things.

Theme and content have the specific importance in a story. Because they are not uttered clearly, based on the titles of the stories and their symbolic descriptions we can figurate out that the writers of 60s are willing to choose the names which have spiritual dimension. The most important themes which are used in teen and kids war stories are connected to war situations. We can refer to the lexemes of martyrdom, victory, hope, hometown loving, and struggling with enemy. And some events are specified to behind the war location.

The usage of rhetoric elements in 70s is more than in 60s. These elements include simile, metaphor, personification, and symbol. Similes and metaphors are simple and sensible, personification is used a lot, and there is a great sing of usage of natural symbols.

Extra-textual factors have indirect connection with the text. They talk about the outside world of the text. The extra-textual factors are applied in choosing titles or taken from the historical noble characters, or refer to a place or event in history. Among these factors attentive consideration to specific sites has great role in choosing the title.

The outlook and approach of kids and teenager has been always positive. This tip in story titles is visible for these reasons: A) in scene decoration, there has been great attention to color and time. Caring about light colors more than dark ones. B) The content of title is specified to the war than behind it.

According to titles, we can say that the willingness of writers is for these reasons: A) Willingness of writers to nature and outer matters. B) Their attention to events in war and its results. C) The usage of writers' hometown in titles of most of stories. D) Caring about identical titles such as characters and actual places.

**Keywords:** Title, war story, children and teenagers, intra-textual factors, extra-textual factors.

## References

- *The Holy Qur'an*.
- (Al) Tahanavi, Mohammad (1996). *Kashaf estelahat al-fonoon va al-elm*. Beyroot: Maktabat al-ola.
- Abedi, Daryush (1997). *A bridge to fiction*. 2<sup>nd</sup> ed., Tehran: Madrese.
- Alen, Graham (2002). *Inter-textuality*. Payam Yazdani (trans.), Thehran: Markaz.
- Anvari, Hasan (2003). *The Great Culture of Speech*. V.7. Tehran: Sokhan.
- Bakhyyst, Fateme et al. (2013). Semiyayat- alonvan fi gasidati "shabgir"le Ahmad Shamlo va layl yafiz men – aljasad le Mhmood Darvish. *Journal of State Humanities*. Number. 20, pp. 19-37.
- Baroniyan, Hasan (2009). *The Characterization in the short story of the sacred*

- defense*. Tehran: The Foundation for the Protection of Works and Values of the Holy Defense.
- Bashiri Mahmood & Somaye Aghajani Kalkhoran (2017). Comparative study of the implications of the title in novels of resistance literature, based on the novels of M. Sa'd and Da, *Literary Text-study*. Year 20, Number 61, pp. 93-115.
  - Froghi Jahromi, Mohammadghasem (2011). *The categories and articles: Study of sacred defense literature, collection of article and gathering*, Vol.2. Tehran: The Foundation for the Protection of Works and Values of the Holy Defense.
  - Ghobadi, Hosseinali (2011). *The sacred defense literature and Iranian – Islamic identity*. Tehran: Jahad Daneshgahi.
  - Hanif, Mohammad (2008). *War from three points of view*. Tehran: Sarir.
  - Kasirer, Ernest (1982). *The philosophy of culture*. Bozorg Naderzade (trans.), Tehran: Iranian Center of Cultural Studies..
  - Mastor, Mostafa (2001). *The short story basics*. Tehran: Markaz.
  - Mirsadeghi, Jamal (1998). *The story ingredients*. Tehran: Shafa.
  - Mohammadi, Ibrahim et al. (2015). A comparative analysis of the title of the story in the works of Sadeg Hedayat and Zakaria Tamer. *Two-part Scientific-Research Papers on Comparative Literary Studies*. Part 2, Number 2, pp. 91-217.
  - Mohammadi, Ebrahim and Tahere Ghasemi Dorabadi (2017). The study and analysis of the title of books and poems by Mehdi Akhavan Sales. *Persian Literture*. Year 6, Number 1(23), pp. 77-92.
  - Neamatollahi, Faramarz (2007). *Child and teens story (Identification, Assessment, and Valuation)*. Tehran: Madrese.
  - Okhovvat, Ahmad (1993). *Story grammar*, Tehran: Farda.
  - Payande, Hossein (2011). *Short story in Iran: Realistic and Naturalistic stories*. Tehran: Nilofar.
  - Perin, Lawrence (2012). *Another contemplation on story*. Mohsen Soleymani (trans.), 8th ed., Tehran: Sooreye Mehr.
  - Poornamdaryan, Tagi (2002). *In the shade of the sun*, Tehran: Sokhan.
  - Rahgozar, Reza (Mohammadrza Sarshar) (1988). *But after...: Quality in children and teenagers literature*. Tehran: Hozeye honari.
  - (2010). *In the direction of the storm: Study of the Twenty years of literature on the sacred defense of the children and teenagers*. Print 2. Tehran: Azadi.
  - Rahim, Abdolghader (2010). *Elm al-onvya derasat al- tatbighiya*. Damascus: Dar al-takvin va al-tarjoma va al- nashr.
  - Razi (al) Sameri, A. M. D. Ziya (2010). Al-Onvan fi Sher al-Mo'aser al-Arabi. *Qadasiya Magazine in righteousness and Education*, Vol. 9, Number 2, pp. 13-29.
  - Sangari, Mohammadreza (2011). *The sacred defense literature: Theoretical Issues and Overview of Literary species*. Tehran: The Foundation for the Protection of Works and Values of the Holy Defense.
  - Shafiee Kadkani, Mohammadreza (2008). *The social context of Persian poem*. Tehran: Zamane and Akhtaran.

- Shajari, Reza (2006). *The glancing study of process in the children and teenagers literature from the beginning to the seventies*. Tehran: Ayyaran.
- Sharinezhad, Aliakbar (1986). *Children literature*. Tehran: Soroush.
- Simiyayi, Hossien (1996). The Qur'an's commentary. *Bayyemat*. Year 2, Number 9, pp. 160-179.
- Yoonesi, Ibrahim (2004). *The art of fiction*. 7<sup>th</sup> ed., Tehran: Negah.

## بررسی عنوان داستان‌های جنگِ حوزهٔ کودک و نوجوان (دههٔ شصت و هفتاد)

سیده ساره صالحی ساداتی\*، سید محمد راستگوفر\*\*، محمدرضا یوسفی\*\*\* و فاطمه سادات طاهری\*\*\*\*

### چکیده

به دلیل اهمیت «عنوان» در خوانش و درک متن و نقش آن در کشف و تحلیل مفاهیم متن، بررسی این موضوع در آثار ادبی کاری شایسته است؛ از این رو توجه به عنوان هر داستان نیز نقش مهمی در شناخت درونمایه، موضوع و محتوای آنها دارد. در گزینش عنوان داستان‌ها عوامل درون‌متنی و برون‌متنی نقش مهمی دارند. عوامل درون‌متنی شامل عناصر داستان و عناصر بلاغی است و عوامل برون‌متنی شامل شخصیت‌های تاریخی و اسطوره‌ای، باورها و عقاید مطرح در جامعه، مکان‌های خاص و بینامتنیت است. برخی از این عوامل (درون‌متنی و برون‌متنی) مانند شخصیت‌پردازی، درون‌مایه و توجه به مکان‌های خاص در گزینش عنوان نقش مهم‌تری دارند. توجه به عوامل گزینش عنوان در تحلیل ساختار و محتوای داستان‌های جنگ، از جمله داستان‌های کودک و نوجوان، موضوع ارزشمندی است. ساختار عنوان‌ها در دههٔ شصت بیشتر ساده است تا ترکیبی؛ با فاصله گرفتن از جنگ، عنوان‌ها نیز هنری‌تر می‌شود و مضامین عنوان‌ها نیز بیشتر به زمان جنگ توجه دارد تا پشت جبهه یا نوستالژی جنگ. به دلیل واقع‌گرایی داستان‌های جنگ، به‌ویژه در دههٔ شصت، توجه به عناوین عینی (مانند شخصیت‌ها و مکان‌های حقیقی)، بیشتر از عناوین ذهنی و دور از ذهن است.

**کلید واژه‌ها:** عنوان، داستان جنگ، داستان کودک و نوجوان، عوامل درون‌متنی، عوامل برون‌متنی

### مقدمه

در فرهنگ بزرگ سخن ذیل «عنوان» چنین آمده است: «آنچه موجب شناسایی چیزی یا کسی شود، واژه یا واژگانی که بر روی جلد کتاب، مقاله، روزنامه و یاد درآغاز هریک از فصل‌ها و بخش‌های معمولاً با حروف بزرگ درج شود و نشان‌گر موضوع و محتوای مطالب آنها باشد» (انوری، ۱۳۸۷: ۷/ذیل عنوان).

عنوان‌شناسی، بررسی عنوان به‌مثابهٔ متنی در کنار متن اصلی (بشیری و آقاجانی کلخوران، ۱۳۹۵: ۱۰۰) و مهم‌ترین عنصر نشانه‌شناسی است؛ زیرا «نشانه زبانی است که در رأس متن قرار می‌گیرد، به آن چارچوب می‌دهد و خواننده را برای خواندن

s.salehisadati@gmail.com

rastgoo14@yahoo.com

myousefi46@yahoo.com

taheri@kashanu.ac.ir

\* دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه کاشان، کاشان، ایران

\*\* دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه کاشان، کاشان، ایران (مسئول مکاتبات)

\*\*\* دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه قم، قم، ایران

\*\*\*\* استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه کاشان، کاشان، ایران

تاریخ وصول: ۱۳۹۷/۹/۴ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۱۱/۷

آن جذب می‌کند» (رحیم، ۲۰۱۰: ۳۲۲). از طریق عنوان خواننده به عالم متن وارد می‌شود و برای فهم آن از عنوان کمک می‌گیرد (همان: ۳۲۳).

نظریه پردازان قدیم در آداب نگارش رساله، عنوان را یکی از عناصر هشت‌گانه (رئوس ثمانیه) شمرده‌اند که نویسنده باید به آن آگاه باشد («تهانوی، ۱۹۹۶م: ۱۴-۱۶/۱»). راضی الثامری نیز عنوان‌شناسی را یکی از عوامل اقتصاد لغوی می‌داند (راضی الثامری، ۲۰۱۰م: ۱۴). از نظر لئوهوک (leo H. Hock)، واضع علم عنوان‌شناسی، عنوان مجموعه‌ای از نشانه‌های زبانی متشکل از واژه‌ها و جمله‌هاست که جهت متن را مشخص می‌کند، به محتوای کلی داستان و متن اشاره می‌نماید و مخاطبان را جذب می‌کند (محمدی و قاسمی دورآبادی، ۱۳۹۵: ۸۱).

با توجه به اینکه عنوان صدرنشین متن ادبی است، شایسته است در مطالعه و تحلیل متن نیز قبل از دیگر عناصر بررسی شود. اهتمام نشانه‌شناسی به عنوان، اتفاقی و تصادفی نیست؛ بلکه کلیدی اساسی است که منتقد برای ورود به ژرفای متن برای کنکاش و تأویل به آن مسلح است (بخیت و دیگران، ۱۴۳۴ه.ق: ۲۰).

نام‌گزینی شاعران و نویسندگان برای آثارشان، نشان‌دهنده گرایش‌ها و خطوط فکری آنهاست و از طریق عنوانی که آگاهانه انتخاب شود، می‌توان به کلیت اثر، ذهنیت و نگاه نویسنده پی برد. شفیع کدکنی می‌گوید: «هیچ ضرورتی ندارد که برای تحلیل ساحت‌های جمال‌شناسی یک شاعر حتماً دیوان‌های او خوانده شود، می‌توان از روی نام کتاب‌ها ذهنیت او را تحلیل کرد» (شفیعی کدکنی، ۱۳۸۶: ۴۴۲).

پورنامداریان عوامل مؤثر در گزینش واژگان شعر، از جمله عنوان را شخصیت فردی شاعر، به‌ویژه حالات روحی، مخاطبان شعر، سنت و میراث ادبی گذشته، محیط زندگی شاعر و اوضاع سیاسی و اجتماعی زمان می‌داند (پورنامداریان، ۱۳۸۰: ۳۲). این عوامل در گزینش عناوین داستان‌ها نیز مهم و اثرگذار است. «در شاخصه‌های عنوان خوب برای داستان، تازگی و نوآوری، برانگیختگی تفکر، تحریک اشتیاق خوانندگان و ترغیب آنها به خواندن، گیرایی و تسخیر ذهن و نگاه خواننده، پرهیز از عنوان‌های درازدامن و الهام‌بخش بودن مؤثر است» (یونسی، ۱۳۸۲: ۱۳۰-۱۱۰).

هرچند بررسی این موضوع، در متن خلاقانه‌ای مانند شعر، روابط آن را با متن اصلی بهتر نشان می‌دهد، در داستان نیز به تحلیل ساختار و محتوای آثار داستانی کمک می‌کند. یکی از راه‌های نقد و تحلیل آثار یک دوره طبقه‌بندی و تجزیه و تحلیل نام‌هایی است که نویسندگان برای آثار خود برمی‌گزینند و این تحلیل جمال‌شناسی، ساختار، و درون‌مایه آثار هر دوره را مشخص می‌کند (قبادی، ۱۳۸۹: ۹۷). خواننده از طریق عنوان می‌تواند به نشانه‌هایی از متن و شناخت رمز و استعاره و مجاز مخفی در آن اطلاع یابد (بخیت و دیگران، ۱۴۳۴ه.ق: ۲۰).

عنوان داستان مؤلفه‌ای پیرامنی است که انتخاب آن باید بسیار سنجیده باشد و خواننده را به خواندن و دنبال کردن داستان راغب کند (بشیری و آقاجانی کلخوران، ۱۳۹۵: ۹۴). ژرار ژنت (Gerard Genette) می‌گوید: «عنوان، خود نقش پیرامنی دارد و عناصر درون‌متنی در داستان می‌تواند همان عناصر داستان و مجموعه‌ای از شگردها و تکنیک‌هایی باشد که یک نویسنده در متن به کار می‌گیرد. همچنین عناصر برون‌متنی می‌تواند مجموعه‌ای از عوامل سیاسی و فرهنگی، ایدئولوژی‌های حاکم در عصر نویسنده و... باشد که بدون آگاهی از آنها گاهی فهم متن دشوار و غیرممکن می‌شود» (محمدی و دیگران، ۱۳۹۳: ۱۹۲).

عنوان در داستان دو نقش ایفا می‌کند: هم بخشی از داستان است و هم نیست. بخشی از آن است؛ زیرا آستانه ورود به داستان و مرتبط با آن است. جزء داستان نیست؛ زیرا بیرون از متن نوشته می‌شود (بشیری و آقاجانی کلخوران، ۱۳۹۵: ۱۰۰). شعاری‌نژاد مراحل خلق داستان را شامل مقدمه، عقده یا گره و حل آن می‌داند و انتخاب عنوان را در مرحله اول، یعنی مقدمه داستان ذکر می‌کند (شعاری‌نژاد، ۱۳۶۴: ۸۸).

عنوان در کلیت داستان سه نقش متفاوت می‌گیرد: ۱- برچسبی بر داستان و مانند نام شخصیت‌ها آشکارکننده هویت داستان است. نویسنده به کمک آن داستان خود را از سایر داستان‌ها متمایز می‌کند و در جلب نظر خواننده نقش مؤثری دارد (یونسی، ۱۳۸۲: ۱۰۸). البته عنوان ممکن است اشاره‌ای به مضمون یا ماجراها یا شخصیت اصلی اثر نیز داشته باشد. ۲- بیشتر نقش نمادین و تمثیلی دارد و به معنای متن دلالت می‌کند؛ از این رو باید آن را سرنخی (براعت استهلال) برای ورود خواننده به داستان و برآورنده انتظارات او از متن دانست. از این منظر عنوان، نقش آشناسازی و برجسته‌کنندگی دارد و سبب جذابیت و جلب توجه مخاطبان می‌شود (اخوت، ۱۳۷۰: ۲۲۶-۲۲۵). ۳- «در مواردی نیز اسم داستان سرنخ خوبی به ما می‌دهد تا پیام داستان را پیدا کنیم» (پرین، ۱۳۹۰: ۷۰).

با شروع جنگ، نویسندگان متعددی وارد عرصه داستان‌نویسی شدند که ادبیات کودک و نوجوان نیز از این مهم خالی نماند و از همان سال‌های ابتدایی جنگ بسیاری در این حوزه قلم زدند. از آنجاکه داستان‌نویسی جنگ در ادبیات کودک و نوجوان، به سبب بسیاری آثار و شمار نویسندگان، دامنه‌ای وسیع دارد، طبقه‌بندی و عنوان‌شناسی آن یکی از راهبردهای عملی برای مطالعه در زمانی رمان‌نویسی جنگ و دوره‌بندی جریان‌شناسی ادبیات جنگ است. منبع اصلی این پژوهش کتاب در مسیر تندباد اثر رضا رهگذر (محمدرضا سرشار) است که داستان‌های جنگ کودک و نوجوان را به صورت سال‌شمار تفکیک و دسته‌بندی کرده است.

#### پیشینه پژوهش

پژوهش‌های انجام‌شده درباره مطالعات و نشانه‌شناسی عنوان در ایران بسیار اندک است؛ به همین دلیل عنوان‌شناسی یکی از موضوعات مهم و جدی و شایسته مطالعه است. در زمینه عنوان داستان مقالات زیر نوشته شده است: «تحلیل تطبیقی عنوان داستان در آثار صادق هدایت و زکریا تامر» از ابراهیم محمدی، عفت غفوری حسن‌آباد و عبدالرحیم مقدادی؛ «نام‌گزینی در روزگار سپری شده دولت‌آبادی» اثر قهرمان شیری؛ «تحلیل نشانه - معناشناختی رمان‌های سیاسی فارسی از ۱۳۸۰-۱۳۵۱» اثر مصطفی گرجی؛ «هویت زنانه در عناوین رمان‌های نویسندگان زن پس از انقلاب اسلامی» نوشته سید علی قاسم‌زاده و سعیده کریمی افشار؛ «بررسی تطبیقی عنوان در رمان‌های ام سعد و دا» اثر محمود بشیری و سمیه آقاجانی کلخوران و «معناشناسی نام داستان‌ها و رمان‌های جنگ» نوشته علیرضا صدیقی که از لحاظ محتوا نزدیک‌ترین مقاله به پژوهش حاضر است. درباره عنوان‌شناسی ادبیات کودک و به‌ویژه ادبیات داستانی جنگ در این حوزه تحقیقی انجام نگرفته است. بررسی عوامل گزینش عنوان در داستان‌های این طیف، به شناخت و تحلیل ساختار و محتوای عنوان و در نتیجه متن اصلی داستان‌ها کمک می‌کند.

#### شیوه پژوهش

در این مقاله به روش توصیفی - تحلیلی در سه بخش کلی و البته مجزا، نخست به بررسی ساختار عنوان داستان‌ها و سپس به نقش عوامل درون‌متنی و برون‌متنی در گزینش عنوان داستان پرداخته شد. عوامل درون‌متنی شامل موارد زیر است: عناصر داستان، به‌ویژه شخصیت‌پردازی در گزینش عنوان داستان، اعداد، اشیا، رنگ‌ها، ساختار بلاغی و زیبایی‌شناسی عنوان‌ها. عوامل برون‌متنی شامل موارد زیر است: شخصیت‌های تاریخی و اسطوره‌ای؛ مکان‌های خاص؛ مسائل فرهنگی و سیاسی؛ باورهای رایج در دوران دفاع مقدس؛ گفت‌وگوی عنوان با سایر متون ادبی (بینامتنیت). این عناوین از سویی نشان‌دهنده آشنایی نویسندگان با شگردهای بلاغی است و از سوی دیگر انعکاس‌دهنده مشکلات و شرایط زندگی مردم در طول جنگ تحمیلی و فرهنگ رایج آن دوران است.

جامعه آماری در این پژوهش ۲۷۶ عنوان کتاب داستان کودک و نوجوان (دهه شصت و هفتاد) در زمینه جنگ است. رهگذر در کتاب در مسیر تندباد آنها را به صورت سال‌شمار، تقسیم‌بندی و فهرست کرده است. از این میان، عناوین مرتبط با

پژوهش حاضر بررسی شد.

### ۱- بررسی ساختار عنوان‌ها

عنوان‌ها از نظر ساده یا ترکیبی بودن و ذهنی یا عینی بودن، ساختار متفاوتی دارند. در دهه شصت، عناوین بیشتر ساده است؛ اما با فاصله گرفتن از جنگ به شمار عناوین ترکیبی و شاعرانه افزوده می‌شود. گاه عنوان داستان‌ها، به‌ویژه در دهه شصت، جمله است و از طریق آن می‌توان به پیام و محتوای داستان پی برد. عناوین داستان‌ها، هم در دهه شصت و هم در دهه هفتاد بیشتر عینی است تا ذهنی که از جمله مصادیق عناوین عینی اشاره به مکان‌های خاص و نیز شخصیت‌های حقیقی است. این امر شاید به دلیل واقع‌گرایی داستان‌های جنگ باشد که حضور عوامل و عناصر تخیلی را در آن محدود کرده است.

#### ۱-۱- ساده یا ترکیبی بودن عنوان

عنوان، هرچه بلیغ‌تر و کوتاه‌تر باشد، هنری‌تر است. «در دهه شصت با داستان‌های پیچیده‌ای روبه‌رو نیستیم. در پس نام‌ها معمولاً معانی نمادین وجود ندارد، در صورت استفاده از استعاره، مجاز یا نماد خواننده خیلی به زحمت نمی‌افتد و می‌تواند منظور نویسنده را دریابد» (قبادی، ۱۳۸۹: ۱۰۲). برخی از عناوین داستان‌های کودک و نوجوان و نوجوان ساده و یک‌جزئی است که این رویکرد در دهه شصت از دهه هفتاد بیشتر است، مانند: جنگ<sup>۱</sup>، خندان<sup>۲</sup>، سنگر<sup>۳</sup>، سید<sup>۴</sup>، صابر<sup>۵</sup>، صالح<sup>۶</sup>، عبدالله<sup>۷</sup>، عروج<sup>۸</sup>، قاصدک<sup>۹</sup>، قهرمانان<sup>۱۰</sup>، کبوتر<sup>۱۱</sup>، کلید<sup>۱۲</sup>، مادر بزرگ<sup>۱۳</sup>، موفرفری<sup>۱۴</sup>، یادگاری<sup>۱۵</sup>، انار<sup>۱۶</sup>، آزاده<sup>۱۷</sup>، پادو<sup>۱۸</sup>، زمزمه<sup>۱۹</sup>، گل<sup>۲۰</sup>، میرزا<sup>۲۱</sup> و نازنین<sup>۲۲</sup>.

بیشتر نام‌ها حاصل ترکیب دو یا چند واژه است و دو سوی ترکیب نیز معمولاً حسی است؛ مانند آبی مثل

۱. فهمیه خدادوست، ۱۳۶۱.

۲. محمدرضا یوسفی، ۱۳۶۹.

۳. رضا شیرازی، ۱۳۶۰.

۴. محمود سودی‌زاد، ۱۳۶۱.

۵. رضا شیرازی، ۱۳۶۲.

۶. محبوبه سحر، ۱۳۶۶.

۷. محسن پرویز، ۱۳۶۸.

۸. ناصر ایرانی، ۱۳۶۳.

۹. امیرمیراد حاصل، ۱۳۶۲.

۱۰. محمد تهرانی، ۱۳۶۰.

۱۱. جعفر ابراهیمی، ۱۳۶۳.

۱۲. منصوره شریف‌زاده، ۱۳۶۰.

۱۳. جعفر ابراهیمی، ۱۳۶۷.

۱۴. شهلا بارفروش، ۱۳۶۴.

۱۵. مهدی نخجوانی، ۱۳۶۵.

۱۶. ضیاء‌الدین شفیعی، ۱۳۷۵.

۱۷. مازیار تهرانی، ۱۳۷۰.

۱۸. علی اصغر نصرتی، ۱۳۷۶.

۱۹. میترا بیات، ۱۳۷۶.

۲۰. علی آقا غفار، ۱۳۷۶.

۲۱. ابراهیم حسن بیگی، ۱۳۷۶.

۲۲. محسن دوازده امامی، ۱۳۷۶.



آسمان، پاره‌برهای خونین<sup>۱</sup>، این نکته نشان‌دهنده گرایش نویسندگان به سادگی است؛ زیرا خواننده کودک و نوجوان با امور محسوس ارتباط راحتی تری برقرار می‌کند.

نام برخی از داستان‌ها، حاصل یک جمله است؛ مانند آفتاب در سیاهی جنگ گم می‌شود<sup>۲</sup>، پرنده‌ای که آتش گرفت<sup>۳</sup>، می‌روم جبهه تا جنگ را تمام کنم<sup>۴</sup>، آنها چه گناهی داشتند<sup>۵</sup>، اینجا خانه من است<sup>۶</sup>، پرنده‌ها دوباره اوج می‌گیرند<sup>۷</sup>، دشمن آن بالا در انتظار است<sup>۸</sup> و بسیاری دیگر. لحن نویسندگان سادگی داستان را می‌رساند؛ زیرا پرداخت‌های لازم هنری و ادبی وجود ندارد. حتی درون‌مایه و موضوع داستان را نیز برای خواننده روشن می‌سازد.

وجود واژه‌های جبهه و جنگ در عنوان محتوای داستان را نشان می‌دهد (قبادی، ۱۳۸۹: ۱۰۳). پسر شجاع به جبهه می‌رود<sup>۹</sup>، من هم به جبهه می‌روم<sup>۱۰</sup> و ... این نوع نام‌گذاری نیز در دهه شصت بیشتر از دهه هفتاد دیده می‌شود.

#### ۱-۲- ذهنی یا عینی بودن عنوان

تمایل نویسندگان به طبیعت و مسائل بیرونی، نشان‌دهنده مکتب واقع‌گرایی است. «تمایل اصلی نویسندگان ادبیات داستانی دفاع مقدس و جنگ در بدو پیدایش آن، خلق آثاری واقع‌گرایانه بود [...]، اما با عبور از سال‌های پایان جنگ، داستان جنگ و دفاع مقدس به تدریج از نظر محتوا و ساختار دگرگون شد» (حنیف، ۱۳۸۸: ۶۱). تمایل به واقع‌گرایی در عنوان نیز تجلی یافته است. البته عناوین انتزاعی، مانند اگر همه شیشه‌ای بودند<sup>۱۱</sup> و بال‌های آبی من<sup>۱۲</sup>، در داستان کودک و نوجوان بسیار کم است؛ زیرا اساس این داستان‌ها بر سادگی است و بسیاری از امور ذهنی در عناوین قابل درک‌اند.

#### ۲- عناصر درون‌متنی در گزینش عنوان

عناصری که فضای داستان را معرفی می‌کنند و زمینه را برای مکالمه با متن اصلی فراهم می‌کنند، عناصر درون‌متنی نام دارد که از هویت متن و موضوع و درون‌مایه آن خبر می‌دهد (محمدی و دیگران، ۱۳۹۳: ۱۹۶-۱۹۵). از میان عناصر بررسی‌شده، مهم‌ترین عنصر درون‌متنی در گزینش عنوان، شخصیت‌پردازی و تنوع آن در داستان‌های کودک و نوجوان است.

#### ۲-۱- اعداد

انسان برای شناخت خود سعی در شناخت طبیعت و اشیای اطراف خود دارد تا آن را با زبان اعداد وصف کند و برای انتقال افکار خود، به اعداد و اشیای معنای سمبلیک بخشد (کاسیرر، ۱۳۶۰: ۲۹۹) با توجه به کاربرد، نقش و بسامد اعداد و اشیای

۱. علی آقا غفار، ۱۳۷۶.

۲. منصوره شریف‌زاده، ۱۳۶۰.

۳. اصغر عبداللهی، ۱۳۶۰.

۴. فهمیه خدادوست، ۱۳۶۱.

۵. حسین میرکاظمی، ۱۳۶۱.

۶. محمدمهدی رسولی، ۱۳۶۲.

۷. مجید راستی، ۱۳۶۸.

۸. یوسف قوجق، ۱۳۷۳.

۹. مهدی نخبجوانی، ۱۳۶۵.

۱۰. مصطفی وجدانی، ۱۳۶۴.

۱۱. رضا شیرازی، ۱۳۶۰.

۱۲. مجموعه مشترک داستان، ۱۳۷۹.

۱۳. کبری ابراهیمی، ۱۳۷۳.

در آثار ادبی می‌توان به فرهنگ و اعتقادات اقوام گوناگون پی برد و با تأویل نشانه‌های موجود، جایگاه خاص آن را در باورها و عقاید آنها و نیز جنبه سمبلیک و دلیل آنها را کشف نمود (محمدی و دیگران، ۱۳۹۳: ۲۰۰).

عدد یک در داستان‌های بررسی شده بسامد بیشتری دارد: یک آسمان منور<sup>۱</sup>، یک پله بالاتر<sup>۲</sup>، یک دانه زیتون، یک دانه خرما<sup>۳</sup>، یک دنیا پروانه<sup>۴</sup>، یک شهید سرمشقی ما<sup>۵</sup> و یک مرد، یک شهر<sup>۶</sup>. غیر از آن، عدد دو، چهار، سیزده و بیست و چهار هر کدام یک‌بار آمده است: سیزده که اشاره به سن شهید فهمیده دارد که در آن دوران رنگ بسیار مقدسی به خود گرفت، چشم چشم دو ماهی<sup>۷</sup>، گردان چهارنفره<sup>۸</sup>، شهید سیزده‌ساله<sup>۹</sup> و بیست و سه + یک<sup>۱۰</sup>؛ در داستان اخیر بیست و سه نماد استان‌ها و یک نماد خرمشهر است.

## ۲-۲- اشیا

حوادث اجتماعی موجب تحولات زبان در متون ادبی می‌شود. داستان‌های کودکان نیز از این قاعده مستثنی نیست و برخی از واژه‌ها همراه با جنگ تحمیلی وارد ادبیات کودکان شد (شجری، ۱۳۸۴: ۱۴۴).

برخی از عناوین مستقیماً از ابزارآلات جنگی گرفته شده است، مثل شمشیر گرفته تا ابزار جدید جنگی مانند اسلحه، باروت و تانک: اسب و شمشیر<sup>۱۱</sup> و مثل شمشیر مثل ابر<sup>۱۲</sup>، اسلحه زهرا<sup>۱۳</sup>، تنگ چوبی<sup>۱۴</sup>، باروت و باران<sup>۱۵</sup> و نبرد با تانک‌ها<sup>۱۶</sup>. برخی از عناوین مستقیماً ابزار جنگی نیست، بلکه از وسایل مورد نیاز رزمنده‌هاست: پوتین‌های گشاد<sup>۱۷</sup>، پوتین‌های واکس خورده<sup>۱۸</sup>، صدای پوتین‌ها<sup>۱۹</sup> و قمقمه آب<sup>۲۰</sup>. برخی از واژه‌ها نیز مخصوص جنگ و جبهه است: سنگر<sup>۲۱</sup>، سنگر محمود<sup>۲۲</sup>، گردان چهارنفره<sup>۱</sup>، مأموریت تمام<sup>۲</sup>، محمد مین‌یاب<sup>۳</sup> و تخریب‌چی<sup>۴</sup>.

۱. داوود امیریان، ۱۳۷۶.

۲. حسین فتاحی، ۱۳۷.

۳. مهدی مجتهد، ۱۳۷۱.

۴. امیرحسین فردی، ۱۳۷۰.

۵. رفیع افتخار، ۱۳۷۸.

۶. احمد عربلو، ۱۳۷۶.

۷. محمد حمزه‌زاده، ۱۳۷۳.

۸. احمد دهقان، ۱۳۷۸.

۹. علی کاظمی، ۱۳۶۰.

۱۰. داوود غفارزادگان، ۱۳۷۶.

۱۱. مهدی پوررضاییان، ۱۳۶۹.

۱۲. محمدتقی عرب، ۱۳۷۷.

۱۳. محسن پرویز و علی آقا غفار، ۱۳۳۸.

۱۴. حسین حداد، ۱۳۷۵.

۱۵. علیرضا متولی، ۱۳۷۸.

۱۶. احمد عربلو، ۱۳۷۶.

۱۷. مهدی نخجوانی، ۱۳۶۵.

۱۸. علی اصغر جعفریان، ۱۳۷۸.

۱۹. حسین حداد، ۱۳۷۶.

۲۰. ابراهیم حسن بیگی، ۱۳۷۸.

۲۱. رضا شیرازی، ۱۳۶۰.

۲۲. منصوره شریف‌زاده، ۱۳۶۰.

## ۲-۳- مضمون و درون‌مایه

مضمون و درون‌مایه در داستان اهمیت ویژه‌ای دارد و چون معمولاً به‌طور واضح بیان نمی‌شود، با توجه به عنوان داستان و توصیف‌های نمادین می‌توان به آن پی برد. در واقع، «درون‌مایه جوهر اصلی اثر ادبی و فکر مرکزی و حاکم بر داستان و هماهنگ‌کنندهٔ موضوع با شخصیت، صحنه و عناصر دیگر داستان است و جهت فکری و ادراکی نویسنده را نشان می‌دهد» (میرصادقی، ۱۳۷۶: ۳۰۰).

نویسندگان دههٔ شصت به انتخاب نام‌هایی گرایش دارند که بار حماسی و بُعد معنوی دارد. نویسندگان «یکی از وظایف خود را ثبت روحیات حماسی و عارفانهٔ رزمندگان قرار می‌دهند و می‌خواهند ضمن زنده نگاه‌داشتن آن روحیات، در مخاطبان خود نیز تأثیر بگذارند و تنها گزارشگر صرف نباشند» (قبادی، ۱۳۸۹: ۱۰۰).

**شهادت:** یکی از مهم‌ترین و رایج‌ترین مضمون ادبیات داستانی جنگ شهادت است که در بسیاری از داستان‌ها طرح و پیرنگ است (سنگری، ۱۳۸۹: ۱۹۱) و گاه عنوان داستان‌ها را نیز زینت داده است: *میهمان ملائک<sup>۱</sup> و باغ فرشته‌ها<sup>۲</sup>*.

برخی عناوین به‌صراحت به شهادت اشاره دارند: *آرزوی شهادت<sup>۳</sup> و در انتظار شهادت<sup>۴</sup>*. برخی دیگر از شهادت به کنایه یاد کرده و آن را به آسمان و عرش پیوند زده‌اند: *آسمان نزدیک است<sup>۵</sup>، به سوی عرش<sup>۶</sup> و بهشت برای تو<sup>۷</sup>؛* برخی نیز شهدا را ستارگان این آسمان می‌نامند: *افول یک ستاره<sup>۸</sup>، اگر ستاره‌ها بروند<sup>۹</sup>، شبی که ستاره‌ها گم شد<sup>۱۰</sup> و ستاره‌ای در زمین<sup>۱۱</sup>*.

**پیروزی و امید:** پیروزی و امید دو مضمون ادبیات جنگ بوده که گاه در عنوان نیز بروز یافته است. «با همه تنگناها، دشواری‌ها و مشکلات ناشی از جنگ، ترسیم افق روشن آینده و پیروزی بی‌تردید در آثار نثر و نظم فاخر و نیز آثار ادبی مردمی و جبهه‌ای دیده می‌شود» (همان: ۳۱). برخی از عناوین به‌صراحت و برخی به کنایه از پیروزی یاد کرده‌اند: *رمز پیروزی<sup>۱۲</sup>، صدای پای پیروزی<sup>۱۳</sup>، گل سرخ پیروزی<sup>۱۴</sup>، روزنی به امید<sup>۱۵</sup> و فردای روشن<sup>۱۶</sup>*.

۱. احمد دهقان، ۱۳۷۸.

۲. احمد دهقان، ۱۳۷۳.

۳. م. خوشدل، ۱۳۶۲.

۴. امیرمراد حاصل، ۱۳۶۳.

۵. امیرحسین فردی، ۱۳۷۶.

۶. افسانه شعبان‌نژاد، ۱۳۷۶.

۷. پرویز محمدی، ۱۳۶۲.

۸. مهدی مشایخی، ۱۳۶۰.

۹. فاطمه حسن‌وند، ۱۳۷۸.

۱۰. محسن پرویز و دیگران، ۱۳۳۸.

۱۱. داوود امیریان، ۱۳۷۰.

۱۲. میترا افضل، ۱۳۶۹.

۱۳. رضا شیرازی، ۱۳۶۰.

۱۴. داوود غفارزادگان، ۱۳۶۹.

۱۵. محسن پرویز، ۱۳۷۶.

۱۶. قدرت‌الله صلح میرزایی، ۱۳۷۳.

۱۷. ناصر نادری، ۱۳۷۵.

۱۸. امیرمراد حاصل، ۱۳۶۶.

۱۹. حسین حداد، ۱۳۷۵.

**وطن دوستی:** وطن دوستی از مضامین کهنی است که در ادبیات جنگ، به ویژه ادبیات داستانی نیز نمود ویژه‌ای داشته است. «شاعران و نویسندگان، به ویژه آوارگان و تبعیدیان و اسیران در یادکرد سرزمین خود به ستایش گذشته‌ها، مبارزات، مردم و حتی مظاهر و نمودهای دیار خود می‌پردازند» (همان: ۶۷). این مضمون در عنوان داستان نیز تجلی یافته است.

برخی از عناوین به کشور ایران اشاره دارد: *زنده باد ایران*<sup>۱</sup>، *فرزندان ایرانیم*<sup>۲</sup> و برخی به شهرهایی اختصاص دارد که کانون جنگ بوده است: *از خرمشهر بگو*<sup>۳</sup>، *پاوه سرخ*<sup>۴</sup>، *دلیم برای آبادان می‌تپد*<sup>۵</sup>، *ستاره‌های شب دزفول*<sup>۶</sup>، *سر پل ذهاب، شهر بی دفاع*<sup>۷</sup>، *محاصره سوسنگرد*<sup>۸</sup> و *سفر به جنوب*<sup>۹</sup>.

**دشمن ستیزی:** قرآن جهاد و ایستادگی در برابر دشمن را می‌ستاید و کسانی را که در این میان از خود حرکتی نشان نمی‌دهند، سرزنش می‌کند<sup>۱۰</sup>. «ایرانیان ایستادگی در برابر دشمن متجاوز را دفاعی مقدس دانسته‌اند، به همین دلیل این دوران با باورهای مذهبی آنان گره خورده است» (قبادی، ۱۳۸۹: ۱۰۶). سنت رجزخوانی که در ادبیات گذشته مرسوم بود، در ادبیات جنگ و نیز عنوان داستان‌ها نیز نمود داشت: *آتشی بر جان دشمن*<sup>۱۱</sup> و *هدف قلب دشمن*<sup>۱۲</sup>.

**اسارت:** مسئله اسارت رزمندگان از موضوعات رایج داستان‌های جنگ است که گاه عنوان داستان قرار گرفته است: *دست‌ها پشت گردن*<sup>۱۳</sup> و *آزاده*<sup>۱۴</sup>.

**پشت جبهه:** با فاصله گرفتن از جنگ، داستان از بُعد حماسی و دفاعی فاصله می‌گیرد و «نویسندگان به جای توجه به مکان جنگ، به پشت جبهه، شهرهای پس از جنگ و دوران اسارت برخی از رزمندگان هم توجه می‌کنند» (همان: ۱۰۱-۱۰۰). عنوان برخی از داستان‌ها حکایت از حوادث پشت جبهه دارد: *در بازگشت از جبهه*<sup>۱۵</sup>، *مهاجر کوچک*<sup>۱۶</sup>، *زننده زیر خاک*<sup>۱۷</sup>، *شب‌های بمباران*<sup>۱۸</sup>، وقتی که دود جنگ در آسمان دهکده دیده می‌شود<sup>۱۹</sup> و *آوارگان جنگی در اردوگاه*<sup>۲۰</sup>.

۱. امیرمراد حاصل، ۱۳۷۰.

۲. احمد دهقان، ۱۳۷۵.

۳. داوود امیریان، ۱۳۷۸.

۴. رضا بنده‌خدا، ۱۳۷۴.

۵. داوود بختیاری، ۱۳۷۹.

۶. فهیمه خدادوست، ۱۳۶۱.

۷. حسین حداد، ۱۳۷۶.

۸. اکبر مقراضی، ۱۳۷۸.

۹. قدرت‌الله صلح میرزایی، ۱۳۶۰.

۱۰. محمدرضا سرشار، ۱۳۷۰.

۱۱. سوره نساء، آیه ۹۵.

۱۲. احمد عربلو، ۱۳۷۶.

۱۳. احمد عربلو، ۱۳۷۶.

۱۴. محمدرضا کاتب، ۱۳۷۳.

۱۵. مازیار تهرانی، ۱۳۷۰.

۱۶. آگاه.

۱۷. رضا رهگذر، ۱۳۶۰.

۱۸. سوسن طاقدیس، ۱۳۷۶.

۱۹. محمدرضا بایرامی و داوود غفارزادگان، ۱۳۷۰.

## ۲-۴- پردازش نام‌ها و شخصیت‌ها

شخصیت‌پردازی از مهم‌ترین مراحل خلق داستان است. «این مخلوق ذهن نویسنده که لزوماً همیشه انسان نیست و گاهی ممکن است حیوان یا شی یا چیز دیگری باشد» (میرصادقی، ۱۳۷۶: ۲۹۹)، در واقع همان کنشگر ساخته‌شده‌ای است که در داستان ظاهر می‌شود. برخی از نام‌گذاری‌ها در ارتباط با شخصیت‌های داستان است و می‌توان گفت در داستان‌هایی که در حوزهٔ ادبیات پایداری قرار دارند، نام جنگ‌ها، مبارزان، و سرزمین مورد تجاوز از مناسب‌ترین واژه‌هایی هستند که عنوان داستان را شکل می‌دهند (بشیری و آقاجانی کلخوران، ۱۳۹۵: ۹۴).

**انسان:** شخصیت‌پردازی براساس انسان از بارزترین شخصیت‌پردازی‌هاست. نویسنده در «در داستان‌های رئالیستی که اساساً شخصیت محورند» (پاینده، ۱۳۸۹: ۵۳-۵۲)، گاه شخصیت را محور خلق همه‌چیز قرار می‌دهد. از جمله شگردهای شخصیت‌پردازی، فن شخصیت‌پردازی غیرمستقیم از طریق نام است که نویسنده «با توجه به شرایط داستان، نام اشخاص داستان خود را انتخاب می‌کند» (بارونیان، ۱۳۸۷: ۲۹۹-۲۹۸).

بر این اساس، سه نوع نام‌گذاری در داستان‌های کودک و نوجوان وجود دارد: ۱- گاه نام یک شهید عنوان داستان را زینت می‌دهد که در عناصر برون‌متنی به آنها اشاره خواهد شد. باید توجه داشت که ضعیف‌ترین عنوان داستان، نام‌گذاری با نام شخصیت اصلی است، مگر اینکه جزئی از نام داستان باشند. ۲- گاه یک نام خاص، عنوان داستان است، ولی مانند داستان‌های دستهٔ اول برای خواننده شناخته‌شده نیست و تا داستان خوانده نشود، نمی‌توان شخصیت را شناخت. این حالت تعلیق و انتظار، شوق خواننده را برای خواندن داستان بیشتر می‌کند؛ داستان‌هایی با نام‌هایی مانند *احمد سرباز دلیر*<sup>۳</sup>، *اسماعیل اسماعیل*<sup>۴</sup>، *ایرج خسته است*<sup>۵</sup>، *حماسه حاج یونس*<sup>۶</sup>، *آی ابراهیم*<sup>۷</sup>، *عبدی پهلوان بود*<sup>۸</sup>، *قصه‌های کامران*<sup>۹</sup> و ... ۳- نویسنده اسم‌های عام را برای عنوان داستان برمی‌گزیند. در این نوع نیز خواننده شوق بیشتری برای دنبال کردن داستان دارد: *آقای شهردار*<sup>۱۰</sup>، *پسران جزیره*<sup>۱۱</sup>، *یک شهید سرمشق ما*<sup>۱۲</sup>، *یک مرد، یک شهر*<sup>۱۳</sup> و ...

**حیوانات:** در عنوان داستان‌های جنگ کودک و نوجوان، گاه حیوانات کنشگران داستان‌اند، مانند *عقاب‌های تپهٔ شصت*<sup>۱۴</sup>، *قاصدک*<sup>۱۵</sup>، *پرنده‌ای که آتش گرفت*<sup>۱۶</sup> و *خروس سبز و درخت گلابی*<sup>۱۷</sup>.

۱. قاضی ربیع‌الحوی، ۱۳۶۰.

۲. قدرت الله صلح میرزایی، ۱۳۶۳.

۳. حامد، ۱۳۶۰.

۴. محمود گلابدره‌ای، ۱۳۶۰.

۵. داوود امیریان، ۱۳۷۳.

۶. احمد عربلو، ۱۳۷۶.

۷. غلامرضا امامی.

۸. محسن شیخ‌الاسلامی، ۱۳۶۳.

۹. کامران کمالی سروستانی، ۱۳۶۵.

۱۰. داوود امیریان، ۱۳۷۹.

۱۱. حسین فتاحی، ۱۳۷۶.

۱۲. رفیع افتخار، ۱۳۷۸.

۱۳. احمد عربلو، ۱۳۷۶.

۱۴. محمدرضا بایرامی، ۱۳۶۹.

۱۵. امیرمراد حاصل، ۱۳۶۲.

۱۶. فهمیه خدادوست، ۱۳۶۱.

۱۷. شهرام شفیعی، ۱۳۷۹.

**اشیا:** استفاده از اشیا یکی دیگر از انواع شخصیت‌پردازی رایج در داستان‌های کودک و نوجوان است؛ زیرا: «...کودک تفکر خطی دارد و سادگی نگرش او به موضوعات مختلف و نیز ارتباط او با دنیای پیرامون، این امکان را به هنرمندان داده است که همراه او وارد دنیای ملموس اما غیرواقعی شوند» (فروغی جهرمی، ۱۳۸۹: ۲/ ۵۳۶). به لحاظ ویژگی‌های فراگیر جنگ، امکان استفاده از انواع شخصیت‌های انسانی و حیوانی، اشیا و ... را برای پدیدآورنده فراهم می‌آورد. متأسفانه این مهم در داستان کودک و نوجوان جنگ مغفول مانده و جز در تعداد انگشت‌شماری نمود نداشته است. شاید دلیل آن واقع‌نگری اکثر نویسندگان جنگ باشد.

مرتضی سنگری در داستان‌های خود اشیا را شخصیت اصلی قرار می‌دهد و از زبان آنها به ذکر داستان می‌پردازد، نوعی تشخیص نیز در عنوان این داستان‌ها بارز است: *اسم من سنگر است، اسم من خاکریز است و اسم من پلاک است*. این داستان‌ها در دهه هشتاد نگاشته شده است، اما نمونه داستان‌هایی نیز در دهه شصت و هفتاد نگاشته شده که شخصیت اصلی آن غیرجاندار مانند *اسم من چغیه است*<sup>۱</sup> (چغیه) *بال‌های آبی من* (بال)<sup>۲</sup>، *خواب‌هایم پر از بادبادک و کبوتر است* (بادبادک)<sup>۳</sup> و *مقیمه آب*<sup>۴</sup> است.

## ۲-۵- نام‌ها و صحنه‌پردازی

از ابزارهای مهم نویسنده، صحنه‌پردازی است که آن را به صورت خودآگاه برای ایجاد فضای داستان و با هدف خاصی انتخاب می‌کند (محمدی و دیگران، ۱۳۹۳: ۱۹۷) و در تعریف آن آمده است: «محدوده زمانی و مکانی وقوع حوادث صحنه داستان را تشکیل می‌دهد» (مستور، ۱۳۷۹: ۴۶). عوامل مهم در ایجاد آن مکان، زمان و رنگ است.

**مکان:** یکی از عوامل مهم در صحنه‌پردازی مکان است. «مکان فضای عینی وقوع داستان یا اثر نمایشی است که هویتی معین پیدا می‌کند، زمینه در داستان و آثار نمایشی، پذیرش شخصیت، و تناسب او با محیط را تسهیل می‌کند. هر داستان در ظرفی مکانی اتفاق می‌افتد که نمی‌توان آن را نادیده گرفت» (بارونیان، ۱/ ۳۸۷: ۲۴۷). به دلیل واقع‌نگری، مکان‌های به‌کاررفته در عنوان داستان‌های جنگی بیشتر حقیقی است تا خیالی.

حقیقی: *بابا شیخ در جبهه*<sup>۵</sup>، *من هم به جبهه می‌روم*<sup>۶</sup>، *چشم جبهه‌ها*<sup>۷</sup> و نام شهرهای مرزی که در جنگ تحمیلی عراق و ایران نقش اساسی داشتند و در عناصر برون‌متنی به آن اشاره می‌شود.

خیالی: *خانه چوب‌کبریتی*<sup>۸</sup>، *قلعه طلسم‌شده*<sup>۹</sup> و *دلاوران قلعه خورشید*<sup>۱۰</sup>.

**زمان:** زمان دومین عامل مهم صحنه‌پردازی است. «هر داستان از لحظه مشخصی شروع می‌شود و پس از طی زمانی که ممکن است یک دقیقه، یک ساعت، یک روز یا ... به پایان می‌رسد، هیچ داستانی بدون زمان نمی‌تواند وجود داشته باشد» (عابدی، ۱۳۷۵: ۹۴-۹۳).

در داستان‌های اولیه جنگ، زمان داستان‌ها را حوادث روزهای آغازین نبرد تشکیل می‌دهد. «این نکته بدان لحاظ مهم است

۱. مرتضی سرهنگی، ۱۳۷۲.

۲. کبری ابراهیمی، ۱۳۷۳.

۳. مهدی رحیمی، ۱۳۶۵.

۴. ابراهیم حسن‌بیگی، ۱۳۷۸.

۵. علی کاظمی، ۱۳۶۱.

۶. رضا شیرازی، ۱۳۶۰.

۷. سمیرا اصلان‌پور، ۱۳۷۶.

۸. فرزانه خداجو، ۱۳۶۲.

۹. محمدرضا یوسفی، ۱۳۷۳.

۱۰. محمد میرکیانی، ۱۳۷۵.

که نزدیکی زمان حادثه و نوشتار به احساسی بودن و گاه عمق کار غنای بیشتری بخشیده است» (حنیف، ۱۳۸۶: ۲۸-۲۷). زمان‌هایی که عناوین داستان‌های کودک و نوجوان به آن پرداخته است، حال‌وهوای جبهه را منعکس می‌کند؛ داستان‌هایی مانند وقتی پرنده‌ها پرواز کردند<sup>۱</sup>، شبی که ستاره‌ها گم شد<sup>۲</sup> و آواز نیمه‌شب<sup>۳</sup>. گاه نیز نوستالژی جنگ و خاطرات آن در عنوان ساده‌ای به نام خاطرات سال‌های نبرد<sup>۴</sup> نمود یافته است.

در مجموع، از بین عناصر زمان، شب که مظهر سیاهی و تاریکی است (شب‌های بمباران، آواز نیمه‌شب، و شبی که ستاره‌ها گم شد) و نیز روز که مظهر روشنی و امید است (آن روز در کنار تو، عصری با پروانه‌ها، و فردای روشن) بیشترین نمود را داشته است. علاوه بر آن عناوینی مانند تا ماه کامل شود<sup>۵</sup> و فردای روشن<sup>۶</sup>، نشان‌دهندهٔ رویکرد مثبت به جنگ در این داستان‌هاست.

**رنگ:** یکی دیگر از عوامل صحنه‌پردازی است و نوع انتخاب آن، به‌ویژه در عنوان داستان، نشان‌دهندهٔ تفکر نویسنده است. زیبایی رنگ را از سه جنبه می‌توان بررسی کرد: دیداری، احساسی، و نمادی. در بررسی نمادی، هریک از رنگ‌ها در هر زمان، مکان، و فرهنگ پیامی ویژه دارد و نماد چیزی است (نعمت‌اللهی، ۱۳۸۵: ۱۹۰).

از میان عنوان‌های بررسی‌شده، به‌ترتیب، رنگ قرمز، سفید و آبی و نیز رنگ‌های روشن بسامد بیشتری دارند. رنگ سیاه و تیره دیده نمی‌شود و در سه مورد رنگ خاکستری و خاکی وجود دارد. این نکته نیز ممکن است نشان‌دهندهٔ نگاه مثبت به جنگ در داستان‌های کودک و نوجوان باشد. رنگ سرخ رنگ خون و نشان شهادت است و در این عناوین با کنایه به این امر اشاره شده است: پاره‌برهای خونین<sup>۷</sup>، گل سرخ پیروزی<sup>۸</sup> و گل‌های سرخ کاغذی<sup>۹</sup>.

رنگ سپید و نیز رنگ‌های روشن نیز عنوان داستان قرار گرفته‌اند: پرواز سفید<sup>۱۰</sup>، فردای روشن<sup>۱۱</sup> و قلب نقره‌ای شهر<sup>۱۲</sup>. رنگ آبی که نشانی از پرواز هم هست و به کنایه نشانی از عروج و شهادت دارد، نیز عنوان داستان است: آبی مثل آسمان<sup>۱۳</sup>، دوچرخهٔ آبی<sup>۱۴</sup>، بال‌های آبی من<sup>۱۵</sup> و کلاغ آبی<sup>۱۶</sup>. در داستان اخیر، صفت آبی برای کلاغ هنجارگریزی دارد. رنگ خاکستری و خاکی نیز عنوان داستان قرار گرفته و بیشتر راجع به پشت جبهه و پیشامدهای ناشی از جنگ است:

۱. محمدرضا یوسفی، ۱۳۷۱.

۲. داوود غفارزادگان، ۱۳۶۹.

۳. داوود غفارزادگان، ۱۳۷۶.

۴. محسن مؤمنی، ۱۳۷۸.

۵. سمیرا اصلان‌پور، ۱۳۷۷.

۶. امیرمراد حاصل، ۱۳۷۰.

۷. منصوره شریف زاده، ۱۳۶۰.

۸. امیرمراد حاصل، ۱۳۶۶.

۹. علی آقا غفار، ۱۳۷۰.

۱۰. داوود بختیاری، ۱۳۷۹.

۱۱. امیرمراد حاصل، ۱۳۷۰.

۱۲. سمیرا اصلان‌پور، ۱۳۷۳.

۱۳. علی آقا غفار، ۱۳۷۶.

۱۴. مجید کوهکن، ۱۳۷۹.

۱۵. کبری ابراهیمی، ۱۳۷۳.

۱۶. داوود غفارزادگان، ۱۳۷۹.

ساحل خاکستری<sup>۱</sup>، مشق خاک<sup>۲</sup> و گل خاک<sup>۳</sup>.

در نهایت رنگ سبز که نشان از آرامش و جاودانگی است: سبز آسمانی<sup>۴</sup>، راز جنگل سبز<sup>۵</sup> و خروس سبز و درخت گلابی<sup>۶</sup>.

## ۲-۶- نام‌ها و عناصر بلاغی

استفاده از عناصر بلاغی مانند تشبیه، استعاره، تشخیص و ... در روایت و نیز در عنوان داستان، به زیبایی زبان داستان کمک می‌کند و نویسنده با استفاده از این عناصر در داستان «نوعی احساس در مخاطب ایجاد می‌کند و او را به خواندن متن ترغیب می‌کند» (محمدی و دیگران، ۱۳۹۳: ۲۰۴). درست است که نثر ویژه کودکان باید ساده باشد، اما «ساده‌نویسی نباید مغایرتی با زیبانویسی داشته باشد» (رهگذر، ۱۳۶۶: ۷۹)؛ زیرا خواننده کودک و نوجوان نیز، بنابه مقتضای سنی خود، از زیبایی نثر روایت و نیز عنوان داستان لذت می‌برد.

آرایه‌های بلاغی که عنوان داستان‌های جنگ در ادبیات کودک و نوجوان را زینت داده، عبارت‌اند از: تشبیه؛ استعاره؛ تشخیص و نماد. نویسندگان در دهه شصت، نسبت به دهه هفتاد، کمتر از آرایه‌های بلاغی در عنوان داستان بهره گرفته گرفته‌اند: «نام‌های دهه هفتاد که مثل دهه پیشین بر پایه ترکیب‌های اضافی و وصفی ساخته می‌شوند، زیبایی افزون‌تری دارند. این نکته نشان می‌دهد از این زمان به بعد، نویسندگان به تکنیک‌های داستانی و زبان توجه بیشتری دارند و چگونگی روایت داستان برای آنها موضوعیت پیدا کرده است» (قبادی، ۱۳۸۹: ۱۰۳).

**تشبیه:** نوع تشبیهات استفاده‌شده در عنوان بیشتر ساده و حسی است؛ زیرا ذهن کودک و نوجوان با عناصر محسوس بیشتر ارتباط برقرار می‌کند: *آبی مثل آسمان<sup>۷</sup>، چون کوه باشکوه<sup>۸</sup>، مثل چشم‌های بابا<sup>۹</sup> و مثل شمشیر مثل ابر<sup>۱۰</sup>* از تشبیه در عنوان‌های دهه هفتاد استفاده شده است و در داستان‌های دهه شصت اثری از آن نیست.

**استعاره:** بیشترین استعاره در این آثار مربوط به شهادت است. پرنده استعاره از شهید است. وقتی پرنده‌ها پرواز کردند<sup>۱۱</sup>. گاهی شهدا را به سبب پاکی و خلوص به پرستو تعبیر کرده‌اند: *دسته پرستوها<sup>۱۲</sup> و دیگر از پرستوها خبری نیست<sup>۱۳</sup>* و گاه به دلیل لطافت روح به پروانه: *عصری با پروانه‌ها<sup>۱۴</sup>، یک دنیا پروانه<sup>۱۵</sup>*. گاه نیز پرستو استعاره از شهید است: *کبوتر<sup>۱۶</sup>، کبوتر پر<sup>۱۷</sup>*.

۱. مهری ماهوتی، ۱۳۷۲.

۲. علی اکبر والایی، ۱۳۷۲.

۳. حبیب غنی‌پور، ۱۳۶۸.

۴. محمد حمزه زاده، ۱۳۷۸.

۵. ناصر ایرانی، ۱۳۷۰.

۶. شهرام شفیعی، ۱۳۷۹.

۷. علی آقا غفار، ۱۳۷۶.

۸. علی اصغر نصرتی، ۱۳۷۷.

۹. راضیه دهقان سلماسی، ۱۳۷۵.

۱۰. محمدتقی عرب، ۱۳۷۷.

۱۱. محمدرضا یوسفی، ۱۳۷۱.

۱۲. علی آقا غفار، ۱۳۷۶.

۱۳. محسن پرویز، ۱۳۷۰.

۱۴. مجموعه مشترک، ۱۳۷۹.

۱۵. امیرحسین فردی، ۱۳۷۰.

۱۶. جعفر ابراهیمی، ۱۳۶۳.

۱۷. مهدی معینی، ۱۳۶۵.



و کبوتران حرم<sup>۱</sup>. در سایه ملخ<sup>۲</sup> نیز ملخ استعاره از سربازان دشمن است. به جز دو عنوان، بقیه عناوینی که از استعاره سود جستند، در دهه هفتاد نگاشته شده است.

**تشخیص:** شخصیت‌بخشی یکی از عناصر مهم بلاغی در ادبیات کودک و نوجوان است که در عنوان داستان‌های جنگ نیز نمود داشته است: اگر ستاره‌ها برونند<sup>۳</sup>، چشم جبهه‌ها<sup>۴</sup>، در آغوش امواج<sup>۵</sup>، در آغوش ستارگان<sup>۶</sup>، شانه‌های خاک<sup>۷</sup>، صدای پای پیروزی<sup>۸</sup>، صدای پنجره<sup>۹</sup>، صدای جنگ<sup>۱۰</sup> و قلب نقره‌ای شهر<sup>۱۱</sup>. بسامد تشخیص نیز در عناوین دهه هفتاد، بیشتر از دهه شصت است.

**نماد:** نمادها و رمزهای مشترک در ادبیات پایداری ملت‌ها فراوان است. نمادهای طبیعی مانند آب، آفتاب، دریا، درخت، و کوه در توصیف رزمندگان تقریباً در همه آثار ادبی دیده می‌شود. در ادبیات داستانی دفاع مقدس، هم در نام داستان‌ها و هم نام شخصیت‌ها، نگاه نمادین نویسندگان کاملاً پیداست (سنگری، ۱۳۸۹: ۵۷-۵۶). عناوین برگرفته از نمادهای طبیعی نیز در دهه هفتاد بیشتر از دهه شصت است.

**باران:** زیر باران<sup>۱۲</sup>، آن مرد در باران آمد<sup>۱۳</sup> و آن مرد در باران رفت<sup>۱۴</sup>.

**دریا و موج:** دیدار با دریا<sup>۱۵</sup>، راهیان شط<sup>۱۶</sup>، آشنا با موج<sup>۱۷</sup> و در آغوش امواج<sup>۱۸</sup>.

**آسمان:** آبی مثل آسمان<sup>۱۹</sup>، آسمان نزدیک است<sup>۲۰</sup>، تا اوج آسمان<sup>۲۱</sup>، و تکه‌ای از آسمان<sup>۲۲</sup>.

**ماه:** تا ماه کامل شود<sup>۲۳</sup>، مهتاب شب سوم<sup>۲۴</sup> و مهتاب مهتاب<sup>۲۵</sup>.

**ستاره:** افول یک ستاره<sup>۱</sup>، اگر ستاره‌ها برونند<sup>۲</sup>، در آغوش ستارگان<sup>۳</sup> و ستاره‌ای در زمین<sup>۴</sup>.

۱. معصومه عینی، ۱۳۷۵.

۲. محمدرضا بایرامی، ۱۳۷۶.

۳. رضا شیرازی، ۱۳۶۰.

۴. سمیرا اصلان‌پور، ۱۳۷۶.

۵. علی آقا غفار، ۱۳۶۸.

۶. رفیع افتخار، ۱۳۷۴.

۷. محمد عزیزی، ۱۳۷۶.

۸. ناصر نادری، ۱۳۷۵.

۹. مصطفی رحماندوست، ۱۳۶۳.

۱۰. محمدرضا بایرامی، ۱۳۷۳.

۱۱. سمیرا اصلان‌پور، ۱۳۷۳.

۱۲. ناصر نادری، ۱۳۷۶.

۱۳. محمد حمزه‌زاده، ۱۳۷۷.

۱۴. شهرام شفیعی، ۱۳۷۹.

۱۵. عبدالمجید نجفی، ۱۳۷۵.

۱۶. عبدالمجید نجفی، ۱۳۷۴.

۱۷. امیرحسین فردی، ۱۳۷۶.

۱۸. علی آقا غفار، ۱۳۶۸.

۱۹. علی آقا غفار، ۱۳۷۶.

۲۰. فاطمه حسن‌وند، ۱۳۷۸.

۲۱. احمد عربلو، ۱۳۷۶.

۲۲. حسین فتاحی، ۱۳۷۹.

۲۳. سمیرا اصلان‌پور، ۱۳۷۷.

۲۴. علی آقا غفار، ۱۳۷۶.

۲۵. فرهاد حسن‌زاده، ۱۳۷۵.

**آتش:** آتش در توصیف صحنه‌های نبرد به کار می‌رود، مانند *از میان آتش<sup>۵</sup>، آتش در خون<sup>۶</sup>، دیدارهایی از جبهه آتش و خون<sup>۷</sup> و آتشی بر جان دشمن<sup>۸</sup>*.

**نخل:** نماد مقاومت است، مانند *نخل و باران<sup>۹</sup> و نخل‌های این آبادی دیگر خرما نخواهد داد<sup>۱۰</sup>*.

### ۳- عناصر برون‌متنی در گزینش عنوان

عناصری که به صورت غیرمستقیم با متن ارتباط دارد و از دنیای بیرون متن حکایت می‌کند، عناصر برون‌متنی نامیده می‌شود (آلن، ۱۳۸۰: ۱۴۹). گاهی عناوین عناصر برون‌متنی را تشکیل می‌دهند که یا برگرفته از نام شخصیت‌های تاریخی و اسطوره‌ای است یا به مکان و حادثه‌ای در تاریخ ارجاع می‌دهد یا به گفت‌وگوی متن با سایر متون (بینامتنیت) می‌پردازد.

#### ۳-۱- شخصیت‌های اسطوره‌ای و تاریخی

برای نام‌گذاری داستان‌های جنگ، گاه از شخصیت‌های اسطوره‌ای و تاریخی بهره گرفته‌اند: «ادبیات دفاع مقدس در عین دینی بودن از اسطوره‌ها و شخصیت‌های حماسی چون رستم، سهراب، سیاوش... و نمودهای و نمادهای پهلوانی بهره می‌گرفت» (سنگری، ۱۳۸۹: ۳۰). شخصیت‌های حادثه عاشورا در عنوان داستان‌ها نیز انعکاس یافته است (هر دو در دهه شصت): *از زینب برایم بنویسید<sup>۱۱</sup> و اسم من علی اصغر است<sup>۱۲</sup>*.

«غالب تلاش‌ها در انعکاس اسطوره‌های ملی، معطوف به اشارات و تلمیحات و حداکثر مطرح کردن بن‌مایه‌های اسطوره‌ای تاریخی و گاه اقتباس از شخصیت‌های اسطوره‌ای خلاصه می‌شود. گرچه به تدریج این تلاش‌ها به نگارش رمان‌های شبه‌اسطوره‌ای چون *در سوگ سهراب<sup>۱۳</sup> انجامید* (قبادی، ۱۳۸۹: ۱۴۸). گاهی نیز نام شهدای مشهور دفاع مقدس - که نقش کلیدی در جنگ داشته‌اند - عنوان داستان‌های دفاع مقدس قرار گرفته است. این داستان‌ها بیشتر در قالب زندگی‌نامه است: *شهید چمران<sup>۱۴</sup>، شهید شیروزی<sup>۱۵</sup> (عقاب قصه‌های جنگ)، شهید سیزده‌ساله<sup>۱۶</sup>، شهید فهمیده<sup>۱۷</sup>، شهید قلم<sup>۱۸</sup>، شهید همت<sup>۱۹</sup> و شهید بروجردی<sup>۲۰</sup>*.

۱. میترا افضل، ۱۳۶۹.

۲. رضا شیرازی، ۱۳۶۰.

۳. رفیع افتخار، ۱۳۷۴.

۴. محسن پرویز، ۱۳۷۶.

۵. احمد عربلو، ۱۳۷۳.

۶. حسین فتاحی، ۱۳۶۷.

۷. ناصر ایرانی، ۱۳۶۲.

۸. احمد عربلو، ۱۳۷۶.

۹. مرضیه ترابی، ۱۳۶۷.

۱۰. محمد مهدی رسولی، ۱۳۶۰.

۱۱. رضا شیرازی، ۱۳۶۲.

۱۲. مصطفی رحماندوست، ۱۳۶۰.

۱۳. جعفر ابراهیمی، ۱۳۷۴.

۱۴. احمد دهقان، ۱۳۷۹.

۱۵. علی کاظمی، ۱۳۶۱.

۱۶. علی کاظمی، ۱۳۶۰.

۱۷. حمیدرضا اصلانی، ۱۳۷۷.

۱۸. بازنوشتۀ منیر السادات موسوی، ۱۳۷۷.

۱۹. احمد عربلو، ۱۳۷۹.

۲۰. ابراهیم حسن‌بیگی، ۱۳۷۹.

### ۳-۲- مکان‌ها

گاهی عنوان از وطن نویسنده یا جایی که اثر در آن خلق شده است، حکایت دارد؛ گویی نویسنده با ارائه مکان واقعی می‌خواهد بر واقعی بودن داستان تأکید کند و آن را به گونه‌ای حقیقی جلوه دهد: از خرمشهر بگو<sup>۱</sup>، پاوه سرخ<sup>۲</sup>، دلم برای آبادان می‌تپد<sup>۳</sup>، ستاره‌های شب دزفول<sup>۴</sup>، سر پل ذهاب، شهر بی دفاع<sup>۵</sup>، محاصره سوسنگرد<sup>۶</sup> و سفر به جنوب<sup>۷</sup>. نوع نام‌گذاری دهه شصت نشان می‌دهد در دوران جنگ، داستان‌ها بیشتر بر پایه زمینه‌ای واقع‌گرایانه نوشته شده‌اند و این وضع تا پایان جنگ ادامه دارد. در این دوره موضوعاتی نظیر بیان مشکلات مردم، اشغال خاک و آزادسازی آن از دست دشمن، اهمیت بیشتری داشته است. به همین دلیل در نام‌گذاری‌ها بیشتر به مکان یا زمان اشاره می‌شود.

### ۳-۳- باورها و اعتقادات دینی

توجه به عنوان داستان، در پی بردن به باورها و اعتقادات نویسنده نیز مؤثر است. از میان این باورها، توجه به واقعه عاشورا و شخصیت‌های آن، به عنوان سرمشق و نماد، در عنوان داستان‌های جنگ نیز نمود یافته است: از زینب برایم بنویسید<sup>۸</sup> و اسم من علی اصغر است<sup>۹</sup>.

باورهای دینی دیگر باورهای نمودیافته در عنوان داستان است: مسجد مصطفی<sup>۱۰</sup>، جانماز معطر<sup>۱۱</sup> و جانماز و عطر<sup>۱۲</sup>.

### ۳-۴- بینامتنیت

یکی از عناصر مهم گزینش عنوان در گذشته فرهنگی ما، ارتباط و اقتباس آن از قرآن کریم بوده است. «تا آنجا که برخی نه تنها عنوان اصلی اثر، بلکه عنوان فصل‌ها و بخش‌های مختلف آن را نیز از قرآن کریم اتخاذ می‌کرده‌اند» (سیمایی، ۱۳۷۴: ۱۶۲). نمادهای قرآنی در عنوان داستان‌های جنگ نیز بازتاب داشته است، مانند ابراهیم در گلستان<sup>۱۳</sup> و یک دانه زیتون، یک دانه خرما<sup>۱۴</sup>.

از میان عناوین داستان‌ها، جنگ و صلح<sup>۱۵</sup>، جنگ و صلح اثر لئو تولستوی را به خاطر می‌آورد. خلبان کوچولو<sup>۱۶</sup> نیز شازده کوچولو اثر آنتوان دو سنت اگزوپری را به یاد می‌آورد که در همان ایام نیز مجموعه کارتون‌های آن از صدا و سیما پخش می‌شد.

۱. رضا بنده‌خدا، ۱۳۷۴.

۲. داوود بختیاری، ۱۳۷۹.

۳. فهیمه خدادوست، ۱۳۶۱.

۴. حسین حداد، ۱۳۷۶.

۵. اکبر مقراضی، ۱۳۷۸.

۶. قدرت‌الله صلح میرزایی، ۱۳۶۰.

۷. رضا رهگذر، ۱۳۷۰.

۸. رضا شیرازی، ۱۳۶۲.

۹. مصطفی رحماندوست، ۱۳۶۰.

۱۰. مرتضی امین، ۱۳۶۴.

۱۱. جلیل صفری، ۱۳۷۷.

۱۲. جلیل صفری، ۱۳۷۵.

۱۳. رنجبر گل‌محمدی، ۱۳۷۰.

۱۴. مهدی مجتهد، ۱۳۷۱.

۱۵. فریدون عموزاده خلیلی، ۱۳۶۷.

۱۶. داوود غفرازادگان، ۱۳۷۰.

## نتیجه

۱- یک متن بر موضوعات و جنبه‌های گوناگون دلالت می‌کند، ولی عنوان ممکن است ویژگی‌های خاصی از یک متن را نشان دهد و از سایر جنبه‌ها صرف‌نظر کند. عنوان از دو جنبه ساخت و زیبایی‌شناسی و دستیابی به معنا و مضمون در متن ادبی نمودار می‌شود. گاه عنوان اثر برجسته‌ترین قسمت یک متن است و پیام و هدف گوینده را می‌رساند. بررسی و طبقه‌بندی عناوینی که نویسنده برای متن خود برمی‌گزیند، به تحلیل واقعی آن متن کمک می‌کند.

۲- عواملی که در گزینش عنوان داستان مؤثرند به دو دسته عوامل درون‌متنی و برون‌متنی تقسیم می‌شوند. عوامل درون‌متنی شامل عناصر داستان و عناصر بلاغی است و عوامل برون‌متنی شامل شخصیت‌های تاریخی و اسطوره‌ای، باورها و عقاید مطرح در جامعه، مکان‌های خاص و بینامتنیت است. از میان عوامل درون‌متنی شخصیت‌پردازی و مضمون و از میان عوامل برون‌متنی توجه به مکان‌های خاص سهم عمده‌تری در گزینش عنوان داشته‌اند. شخصیت‌پردازی در داستان کودک و نوجوان سه‌گونه است که به ترتیب انسان حیوان و اشیا کنشگران داستان هستند و شخصیت‌هایی که در عنوان به آن توجه شده است، بیشتر حقیقی هستند تا خیالی.

۲- ساختار عنوان‌ها در دهه شصت بیشتر ساده است تا ترکیبی. گاه نیز یک جمله عنوان داستان قرار گرفته که ممکن است هدف و درون‌مایه داستان را نیز روشن کند. با گذشت زمان و فاصله گرفتن از جنگ، عنوان‌ها هنری‌تر شد؛ زیرا نویسندگان در دهه شصت، چندان به ساخت و پرداخت هنری توجه نمی‌کردند، اما در دهه هفتاد به تکنیک‌های داستانی، زبان و چگونگی روایت داستان توجه بیشتری داشتند. استفاده از عناصر بلاغی نیز در دهه هفتاد از دهه شصت بیشتر است. این عناصر عبارت است از تشبیه، استعاره، تشخیص، نماد. تشبیهات و استعارات ساده و محسوس‌اند، تشخیص بسیار به‌کار رفته است و استفاده از نمادهای طبیعی نیز نمود بسیاری دارد.

۳- نویسندگان داستان‌های جنگ (از جمله داستان‌های کودک و نوجوان) یکی از وظایف خود را ثبت روایات حماسی و عارفانه رزمندگان قرار می‌دهند؛ از این رو در دهه شصت گرایش نویسندگان بیشتر به نام‌هایی بود که بعد حماسی و معنوی داشتند. بیشترین مضامین در این دوره شهادت، دشمن‌ستیزی، امید به پیروزی و وطن دوستی است. با فاصله گرفتن از جنگ، نویسندگان از بُعد حماسی صرف، دور شدند و به ابعاد دیگری از جنگ توجه کردند که شامل حوادث پشت جبهه، تلخی و ناکامی‌های جنگ است. مضامین عنوان‌های داستان‌های جنگ بیشتر متوجه زمان جنگ است تا پشت جبهه و نوستالژی جنگ.

۴- نگاه و رویکرد نویسندگان کودک و نوجوان به جنگ، بیشتر مثبت است و این نکته در عنوان داستان‌ها نیز جلوه یافته است، به دلایل زیر: الف) از جمله عوامل صحنه‌پردازی توجه به رنگ و زمان است که توجه به رنگ‌های روشن بیشتر از رنگ‌های تیره است و نیز استفاده از روز و روشنی در عنوان داستان بیشتر از تاریکی و شب است؛ ب) مضامینی نیز که در عنوان‌ها اختصاص دارد، بیشتر متوجه زمان جنگ است تا پشت جبهه یا نوستالژی جنگ.

۵- با توجه به عنوان‌ها، می‌توان گفت تمایل نویسندگان به واقع‌گرایی بیشتر است، به دلایل زیر: الف) گرایش نویسندگان به طبیعت و مسائل بیرونی؛ ب) توجه به مسائل و حوادث جنگ؛ ج) استفاده از وطن‌نویسنده در عنوان بسیاری از داستان‌ها؛ د) توجه به عناوین عینی مانند شخصیت‌ها و مکان‌های حقیقی.

## منابع

۱. قرآن مجید.
۲. اخوت، احمد (۱۳۷۱). دستور زبان داستان، تهران: فردا.
۳. انوری، حسن (۱۳۸۱). فرهنگ بزرگ سخن، جلد هفتم، تهران: سخن.

۴. آلن، گراهام (۱۳۸۰). بینامتنیت، ترجمه پیام یزدانجو، تهران: مرکز.
۵. بارونیان، حسن (۱۳۸۷). شخصیت‌پردازی در داستان‌های کوتاه دفاع مقدس، تهران: بنیاد حفظ آثار و ارزش‌های دفاع مقدس.
۶. بخیت، فاطمه و دیگران (۱۴۳۴ق). «سیمایه‌العنوان فی قصیدتی "شب‌گیر" لاحمد شاملو و "لیل فیض من الجسد" لمحمود درویش» (دراسة مقارنة). *مجلة العلوم الانسانية الدولية*، العدد ۲۰، صص ۱۹-۳۷.
۷. بشیری، محمود و سمیه آقاجانی کلخوران (۱۳۹۵). «بررسی تطبیقی دلالت عنوان در رمان‌های ادبیات پایداری با تکیه بر رمان‌های ام سعد و دا»، *متن پژوهی ادبی*، سال ۲۰، شماره ۶۱، صص ۹۳-۱۱۵.
۸. پاینده، حسین (۱۳۸۹). *داستان کوتاه در ایران: داستان‌های رئالیستی و ناتورالیستی*، تهران: نیلوفر.
۹. پرین، لارنس (۱۳۹۰). *تأملی دیگر در باب داستان*، ترجمه محسن سلیمانی، چاپ هشتم، تهران: سوره مهر.
۱۰. پورنامداریان، تقی (۱۳۸۰). *در سایه آفتاب*، تهران: سخن.
۱۱. التهانوی، محمدعلی (۱۹۹۶). *کشاف اصطلاحات الفنون و العلم*، بیروت: مکتبه‌الاولی.
۱۲. حنیف، محمد (۱۳۸۶). *جنگ از سه دیدگاه*، تهران: صریح.
۱۳. \_\_\_\_\_ و حنیف، محسن (۱۳۸۸). *کندوکاوی پیرامون ادبیات داستانی جنگ و دفاع مقدس*، تهران: صریح.
۱۴. راضی الثامری، أ. م. د. ضیاء (۲۰۱۰م). «العنوان فی شعر المعاصر العراقي»، *مجلة قادیسیة فی الآداب و العلوم التربویة*، المجلد ۹، العدد ۲، صص ۱۳-۲۹.
۱۵. رحیم، عبدالقادر (۲۰۱۰م). *علم العنویة دراسة تطبیقة*، دمشق، دار التکوین و الترجمة و النشر.
۱۶. رهگذر، رضا (محمدرضا سرشار) (۱۳۶۶). *و اما بعد... چند و چونی در ادبیات کودکان و نوجوانان*، تهران: انتشارات حوزة هنری سازمان تبلیغات اسلامی.
۱۷. \_\_\_\_\_ (۱۳۸۸). *در مسیر تندباد: بررسی ۲۰ سال ادبیات داستانی دفاع مقدس و ویژه کودکان و نوجوانان*، چاپ دوم، تهران: انتشارات آزادی.
۱۸. سنگری، محمدرضا (۱۳۸۹). *ادبیات دفاع مقدس: مباحث نظری و شناخت اجمالی گونه‌های ادبی*، تهران: بنیاد حفظ آثار و ارزش‌های دفاع مقدس.
۱۹. سیمایی، حسین (۱۳۷۴). «عنوان‌گیری از قرآن کریم»، *بینات*، سال دوم، شماره ۹، صص ۱۶۰-۱۷۹.
۲۰. شجری، رضا (۱۳۸۴). *بررسی اجمالی سیری در ادبیات کودکان در ایران از آغاز تا دهه هفتاد*، تهران: عیاران.
۲۱. شعاری‌نژاد، علی‌اکبر (۱۳۶۴). *ادبیات کودکان*، تهران: سروش.
۲۲. شفیعی کدکنی، محمدرضا (۱۳۸۶). *زمینه اجتماعی شعر فارسی*، تهران: زمانه و اختران.
۲۳. شیرینی، قهرمان (۱۳۸۷). «نام‌گزینی در روزگار سپری‌شده دولت آبادی، کلیدهایی برای درک محتوای رمان»، *مجلة علوم انسانی دانشگاه الزهراء*، شماره ۷۴، صفحه ۱۱۳-۱۴۴.
۲۴. عابدی، داریوش (۱۳۷۵). *پلی به سوی داستان‌نویسی*، چاپ دوم، تهران: مدرسه.
۲۵. فروغی جهرمی، محمدقاسم (۱۳۸۹). *مقوله‌ها و مقاله‌ها: بررسی ادبیات دفاع مقدس*، مجموعه مقاله و گردهمایی، ج ۲، تهران: بنیاد حفظ آثار و ارزش‌های دفاع مقدس.
۲۶. قبادی، حسینعلی (۱۳۸۹). *ادبیات داستانی دفاع مقدس و هویت ایرانی - اسلامی*، تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی.
۲۷. کاسیرر، ارنست (۱۳۶۰). *فلسفه فرهنگ*، ترجمه بزرگ نادرزاده، تهران: مرکز ایرانی مطالعات فرهنگ‌ها.
۲۸. محمدی، ابراهیم و دیگران (۱۳۹۳). «تحلیل تطبیقی عنوان داستان در آثار صادق هدایت و زکریا تامر»، *دوفصل‌نامه*

- پژوهش‌های ادبیات تطبیقی، دوره ۲، شماره ۲ (پیاپی)، صص ۱۹۱-۲۱۷.
۲۹. محمدی، ابراهیم و طاهره قاسمی دورآبادی (۱۳۹۵). «بررسی و تحلیل عنوان کتاب‌ها و سروده‌های مهدی اخوان ثالث»، *ادب فارسی*، سال ۶، شماره ۱، (پیاپی ۱۷)، صص ۷۷-۹۲.
۳۰. مستور، مصطفی (۱۳۷۹). *مبانی داستان کوتاه*، تهران: مرکز.
۳۱. میرصادقی، جمال (۱۳۷۶). *عناصر داستان*، تهران: شفا.
۳۲. نعمت‌اللهی، فرامرز (۱۳۸۵). *داستان کودک و نوجوان (شناسایی، ارزش‌یابی، ارزش‌گذاری)* تهران: مدرسه.
۳۳. یونسی، ابراهیم (۱۳۸۲). *هنر داستان‌نویسی*، چاپ هفتم، تهران: نگاه.